

SEYYİD VEHBÎ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE SANATÇI KİŞİLİĞİ

Yard. Doç. Dr. Hamit DİKMEN*

Özet

Seyyid Vehbî'nin asıl adı Hüseyin olup, İstanbul'da doğmuştur. Ecdadı Ehl-i beyte dayandığından “*Seyyid*” lâkabı ile anılmıştır. Ona “*Vehbî*” mahlâsını da şair Neylî vermiştir.

Medrese tahsili görerek yetişen Vehbî, müderrisliklerde, kadılıklarda bulunmuş, Halep kadılığından sonra Hicaz'a gitmiş ve 1736'da İstanbul'da ölmüştür.

Seyyid Vehbî'nin en önemli eseri *Divan*'ıdır. En tanınmış eseri ise, III. Ahmed'in şehzâdelerinin sünnet düğünü için yazdığı *Sûr-nâme*'sidir. Ayrıca, Sadrazam İbrahim Paşa'nın emriyle kaleme alınmış, Pasarofça Antlaşması ile ilgili *Sulhiyye* adlı manzum bir eseri vardır. XVII. yüzyıl şairi Kafzâde Faizî'nin *Leylâ vü Mecnun* adlı mesnevîsini tamamladığı Sâlim Tezkiresi'nde belirtilmiş olmakla birlikte eser günümüze kadar ele geçmemiştir. Vehbî'nin bunlardan başka *Hadis-i Erba'in Tercümesi* ile Safayî Tezkiresi'ne yazdığı bir *Takriz*'i bulunmaktadır.

Lâle Devri divan şairleri arasında önde gelen simalardan biri olan Seyyid Vehbî, önceleri kendisine üstat olarak Nabî'yi seçmiş, onun gibi hakîmâne şiirler yazmıştır. Ancak daha sonraları Nedim tarzı şiire yönelmiştir. Kasidelerinde ise Nef'î edası hakimdir.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Vehbî, Lâle Devri, divan şairi.

* Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı.

THE LIFE, WORKS AND LITERAL PERSONALITY OF SEYYID VEHBÎ

Abstract

Seyyid Vehbî whose real name is Hüseyin was born in Istanbul. Since his ancestors go back to the Prophet, he is called with the attribution of “*Seyyid*”. He was also named “*Vehbî*” by the poet Neylî.

Vehbî was trained in medrese which was a higher education institute, following which he became a professor (müderris) and a judge (cadi). After serving as the cadi of Halep, he went to Mecca and died in 1736 in Istanbul.

The most important literal work of Seyyid Vehbî is *Divan*. His most well-known piece, however, is *Sûr-nâme* which he wrote for the circumcision ceremony of the sons of Ahmed, the third. He has also a poem book called *Sulhiyye* written about the Pasarofça Treaty prepared by the command of Ibrahim Pasha, the Grand Vizier. Even though the fact that he had completed the *Leylâ vü Mecnun* by Kafzâde Faizî- the poet of the 17th century- was mentioned in Sâlim Tezkiresi, this work has not been discovered until now. Beside the above mentioned works, he has the *Translation of Hadisi-i Erba'in* and *Takriz* (preface) which he had written for Safayî Tezkire.

Seyyid Vehbî, one of the leading literal personalities among the divan poets of the Tulip Period, had in his early years accepted Nabî as his mentor, and following his foot steps, he wrote poems full of wisdom. However, he later followed the discourse of Nedim. In his encomiums, the style of Nef'î is felt dominant.

Key Words: Seyyid Vehbî, The Tulip Period, divan poet,

Giriş

Çalışmamıza konu olan Seyyid Vehbî (1674?-1736), divan edebiyatının önemli şair ve nasirlerindedir. İlmiye sınıfından olan Vehbî, müderrislik ve kadılık mesleğinde yavaş yavaş ilerlemiş, nihayet bu meslekte mevleviyyete kadar yükselmiş bir divan şairidir.

Nabî, Nef'î ve Nedim tarzında yazdığı şiirleriyle tanınan Seyyid Vehbî, onlar gibi üstün bir şair olmamakla beraber, divan şiiri tekniğini iyi bilen ve bunu iyi uygulayan usta bir şairdir.

Bu yazımızda, Seyyid Vehbî'nin hayatı, eserleri ve sanatçı kişiliği kaynakların verdiği bilgiler ışığında tanıtılmaya çalışılacaktır.

A. Hayatı

Safayî Tezkiresi'nde geçen “*İsmi Hüseyin ve nesebi Hüseyinî'dür. Menbet-i şu'be-i cûybâr-ı şühûdı hâk-i İstanbul'dur*”¹ cümlelerinden anlaşılacağı üzere, Seyyid Vehbî'nin asıl adı Hüseyin olup, İstanbul'da doğmuştur.

Nitekim kendisi de:

İdüp sipârişini gayre mâ bihi't-tercîh
Hüseyin Vehbî'yi eyle müfettiş-i Haremeyn
(Divan, yk. 32b)²

Şefâ'at eyle kemîneñ Hüseyin Vehbî'ye
Eyâ şeff'-i kerem-hilkat es-selâmü 'aleyk
(Divan, yk. 128b)

gibi bazı beyitlerinde adının Hüseyin olduğunu söyler.

Seyyid Vehbî, Yenişehir-i Fener kazasından ma'zulen ölen İmam-zâde Mehmed Efendi'nin kethüdası Hacı Ahmed Efendi'nin oğludur.³ Vehbî'nin doğum tarihi belli değildir.⁴ Ancak, mülâzim olduğu tarih düşünülerek ve o sırada hiç olmazsa 20-23 yaşlarında olması gerektiği hesaplanarak, H.1085/M.1674? dolaylarında doğmuş olduğu söylenebilir.

Seyyid Vehbî, şiir söylemeye başladığı gençlik yıllarında, ecdat silsilesi ehl-i beytten Hüsameddin Efendi'ye dayandığı için Hüsamî mahlâsını edinmiştir. Sonraları yeni bir mahlâs aramış, kendisiyle bu konuda görüştüğü hocası Mirza-zâde Ahmed Neylî (öl. H. 1171/M. 1758) ona Vehbî mahlâsını uygun görmüştür.⁵

Ali Canip Yöntem, Hayat Mecmuası'nda Seyyid Vehbî hakkında yazdığı makalesinde, Müstakim-zâde'nin Hüsamî mahlâsına ait bir açıklamasını kaydetmekte ve “*Anası tarafından nesli erbâb-ı mücâhedeniñ ser-bülendi Hasan Hüsame'd-din Efendi nâm*

¹ Mustafa Safayî, **Tezkire-i Safayî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 9583, yk. 264a.

² Kaynak olarak Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Kütüphanesi, No: 1640/1'de kayıtlı yazma nüsha esas alınmıştır.

³ Mirza-zâde Mehmed Sâlim, **Tezkire-i Sâlim**, İkdâm Matbaası, İstanbul 1315, s. 710.

⁴ Mustafa Safayî, **Tezkire-i Safayî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 3215, yk 360a; Mirza-zâde Mehmed Sâlim, **a.g.e.**, s.710; Hacı Tevfik, **Mecmû'atü't-Terâcim**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 192, yk. 89a.

⁵ Mustafa Safayî, **a.g.e.**, yk. 264a; Mirza-zâde Mehmed Sâlim, **a.g.e.**, s. 710. Faik Reşad, **Eslâf**, İstanbul 1312, s. 100.

pîr-i 'azîze müntehî olur."⁶ demektedir ki, cediti seyyidlerden sayıldığından "*Seyyid*" ünvanını da bu nedenle adının başına geçirdiği anlaşılmaktadır.

Seyyid Vehbî, devrine göre iyi bir eğitim görmüş, zamanının şöhretli bilginlerinden, bu arada bilhassa Mirza-zâde Şeyh Mehmed Efendi'den ders almıştır. Ayrıca o, Kazasker Abdülhakî Arif Efendi'den de hat dersi almıştır.⁷ Çağdaşı tezkireci Safvet Mustafa'nın ifadesine göre, devlet ileri gelenlerine mektupçu, tezkireci olan ve kassamlık görevi yapan Vehbî, ergenlik çağında akranı arasında seçkinleşmiş, nakîbü'l-eşrâf Hoca-zâde Seyyid Osman Efendi'nin Anadolu kazaskerliğinde H. 1108/M. 1696 tarihinde mülâzım olmuştur.⁸ Böylece ilmiye mesleğinde hizmete başlamış olan Vehbî, bir süre çalıştıktan sonra 40 akçelik medreseden ayrılmış, H. 1123/M. 1711 yılındaki Moskova seferinde, güzel kaside ve tarihler kaleme alarak III. Ahmed'in (1703-1730) takdirini ve ilgisini kazanmıştır.

Paşmakçı-zâde Seyyid Ali Efendi'nin ikinci şeyhülislâmlığında (H. 1122-1148/M. 1710-1736) Hariç medresesi payesi ferman olunmuş ve bunun üzerine girdiği sınavı da başardığından, Hariç 50 akçe ile Hoca Hatun Medresesine müderris tayin olunmuştur (H. 1123/M.1711-1712).⁹ Bu tarihten dört yıl sonra (H. 1127/M. 1715) kıymeti takdir edilerek, Sâlim'in babası Mirzâ Mustafa Efendi'nin şeyhülislâmlığı sırasında Şerife Hatun Medresesine nakledilerek makamı bir derece yükseltilmiştir. Daha sonra Dahil ve Hareket-i Dahil aşamalarından geçen ve H. 1132/M. 1720 tarihinde sünnet düğünü için fermanla yazdığı Sûr-nâme'sinin de olumlu etkisiyle meslek hayatında çok hızlı ilerlemeler kaydeden Seyyid Vehbî, H.1134/M. 1722 tarihinde İbrahim Paşa'nın kadirşinastlığı sayesinde Hüsrev Kethuda Medresesine müderris tayin edilir ve aynı yıl Sahn-ı Seman müderrisliğine terfi ettirilir.

H. 1135/M. 1723 tarihinde Kemerler'de yeniden yapılan büyük sedde söylediği tarih şiiri gibi tarihlerin olumlu etkisiyle olacak ki "*kibâr-ı müderrisîn*" sınıfına yükseltilir ve mevleviyetlere tayin edilir.

İbrahim Paşa'nın kurduğu Tercüme Komisyonunda yer alan ve Aynî Tarihi'ni Arapçadan Türkçeye çevirmek için teşkil ettiği âlim ve şairlerden oluşan heyete katılan

⁶ Bk. Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Efendi, **Tuhfetü'l-Hattâfîn**. İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1928, s. 657-658; Ali Canip Yöntem, "*Seyyid Vehbî*", **Hayat Mecmuası**, Ankara 1927, 1/16, 306.

⁷ Müstakim-zâde Süleyman Sadedin Efendi, **a.g.e.**, s. 657-658

⁸ Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa, **Nuhbetü'l-Âsâr min Ferâidi'l-Eş'âr**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 6189, yk. 148-150.

⁹ Mustafa Safayî, **a.g.e.** (Nail Tuman nüshası), s. 360.

Seyyid Vehbî¹⁰, bir ara naiplikle Halep'e gider. Tebriz'in ikinci fethinde (H. 1137/M. 1725) oranın ilk kadısı olarak görev yapan Seyyid Vehbî, daha sonra III. Ahmed ve Damat İbrahim Paşa'nın himayeleri ile Kayseri, Manisa ve Halep mevleviyetlerinde bulunur.¹¹

H. 1147/M. 1734-1735 tarihinde hacca gitme ve hac görevini yerine getirme imkânını bulur.¹² Hicaz dönüşü Halep'ten ayrılıp İstanbul'a dönünce hastalanır. Aksaray'daki evinde kısa bir süre yatar ve H. 1149/M. 1736 tarihinde ölür. Cenazesi, Canbaziye Mescidi haziresine defnedilmiştir.¹³ Arkadaşlarından Suyolcu-zâde Mehmed Necib Efendi'nin şu iki mısraı Vehbî'nin ölüm tarihidir:

Âh Vehbî-i hüner-pîşe cihandan gitdi (H. 1149)

Göçdi 'ukbâya emîrû'ş-şu'arâ-ı dâna (H. 1149)¹⁴

“Seyyid Vehbî'nin kabri, İstanbul'un Fatih ilçesine bağlı Cerrahpaşa semtinde, Kürkcübaşı Ahmet Şemseddin Mahallesi'nin (eski Hobyar Mahallesi) Kargı Sokağı'nda (eski Tatlıkuyu Sokağı) Canbaziye Mescidi haziresindedir. Mezarı Canbaziye Mescidi'nin kible yönünde, mihrap çıkıntısının sağ tarafında ve üçüncü sırada yer almaktadır. Seyyid Vehbî'nin mezar taşındaki vefat tarihi 1149'dur. Kabir, günümüzde bakımlı ve tamdır.”¹⁵

Seyyid Vehbî'nin oğlu şair Münif Efendi (öl. H. 1153/M. 1740)¹⁶ tarafından yazılan mezar kitabesi şöyledir:

Ve'l-Hayyü'l-Bâkî

Ah kim eyledi 'adem mülkini âhir mesken
Pederüm mâlik-i mülk-i hüner ü fazl ü sühan

O Hüseyin-ism 'Alî-sîret ü Vehbî-mahlas
Zübde-i zümre-i eşrâf-ı mevâliden iken

Terk idüp zulmet-i dünyâyı fenâsın bildi
Nûr-ı rahmetle ola kabri İlâhî rûşen

Ne sa'âdetdür İlâhî bu ki ol âl-i Rasûl
Gitti âgâh bakâ mülkine geldi hacdan

Çıkdı bir âh ile târîhi Münîfâ dilden

¹⁰ Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 2, İstanbul 1971, s. 753.

¹¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Hamit Dikmen, **Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni** (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, C. I, Ankara 1991, s. XXII.

¹² Müstakim-zâde Süleyman Sadedin, **a.g.e.**, s. 657; Ali Canip Yöntem, **a.g.m.**, s. 306.

¹³ Hafız Hüseyin (Ayvansarayî), **Hadîkatü'l-Cevâmi'**, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1281, I, 79 vd.

¹⁴ Müstakim-zâde Süleyman Sadedin, **a.g.e.**, s. 658; Ali Canip Yöntem, **e.g.m.**, s.306.

¹⁵ Bu bilgiyi, İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünde çalışan H. Nedret İçli'den sözlü olarak aldım.

¹⁶ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî yahut Tezkire-i Meşahîr-i Osmaniye**, İstanbul, tarihsiz, IV, s. 617.

Geldi hacdan pederüm itdi na‘îmi mesken
El-fâtiha
Sene, 1149

B. Eserleri

Seyyid Vehbî'yi, eserlerinin niceliği itibariyle olduğu gibi, niteliği bakımından da eski edebiyatımızın usta şair ve nasirlerinden biri olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Manzum ve mensur başlıca eserleri şunlardır:

1. Divan

Seyyid Vehbî Divanı'nın pek çok yazma nüshası bulunmaktadır.¹⁷ Yazma nüshalardaki şiir sayısı değişiktir. Divan şairlerinin divanlarında gördüğümüz klâsik divan düzenini Seyyid Vehbî Divanı'nda da görüyoruz. Tarafimca hazırlanan karşılaştırmalı divan metninde¹⁸ şiir muhteviyatı şöyledir:

Münacâtla başlayan divanda Peygamber vasfında yazılmış 4 na't bulunmaktadır. Şair, divanında 1 mi'raciyyeye yer vermiş, ancak burada mi'rac olayından daha çok Şeyhülislâm İshak Efendi'nin medhi üzerinde durmuştur. Mi'raciyyeden sonra 5 tevhid rubâîsi, 43 adet de na't rubâîsi bulunmaktadır.

Divandaki 86 kasidenin 10'u 'ıydiyye, 5'i sıhhat-nâme, 4'ü şitâiyye, 3'ü ramazâniyye, 1'i şikâyet-nâme, 1'i fahriyye, 1'i nev-rûziyye, 1'i de Sûr-nâme mukaddimesidir. Diğerleri ise devrin ileri gelenlerine sunulan medhiyelerdir. Kasideler arasında bulunan 11 medhiyye ile lûgazların 13'ü mesnevî nazım şekliyle yazılmıştır.

Seyyid Vehbî Divanı'nda Vahîdî Çelebi'nin şiirleri için mesnevî nazım şekliyle yazılmış bir takriz, sadrazama hitaben kaside şekliyle yazılmış 4 manzum arz-ı hal ve biri kaside şekliyle, biri de mesnevî şekliyle yazılmış 2 adet de manzum mektup yer almaktadır.

Divanında 128 adet tarih manzumesi bulunan Seyyid Vehbî, muhitini ve devrinin birçok hususiyetini geniş ölçüde şiirlerine aksettirmiş; çevresine ait tasvirler, tablolar yapmış, devrin birçok ünlülerinin ölümüne tarihler düşürmüştür.

Divanında musammatlara da yer veren şair; 2 terki-i bend, 2 terci'-i bend, 2 müseddes, 20 tahmis, 4 adet de şarkı yazmıştır. Seyyid Vehbî, Nef'î ve Nabî'nin birer kasidesini, Nabî Nedim ve Cevrî'nin ikişer gazelini, Şeh-zâde Sultan Mehmed, Riyazî,

¹⁷ Divanın yazma nüshalarından tespit ettiklerimiz şunlardır:

Adana İl Halk Kütüphanesi, No: 560; Çorum İl Halk Kütüphanesi, No: 2136; DTCF Kütüphanesi, No: 3229/1, Muzaffer Ozak. No: 1021/1; Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Kütüphanesi, No: 1640/1; İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty., No: 33, 1607, 5522, 2894, 9753, 1710/2, 2866/1, 5506, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal Kitaplığı, Ty., No: 262; Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesi, No: 1294; Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi, Ferid Uğur Kitapları, No: 1170; Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi, Manzum Eserler, No: 497; Millî Kütüphane, Yz., FB. 125, 276, 484, 3936; Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, No: 369, Ali Nihad Tarlan, 24, Esad Efendi, 2714, Hamidiye, 1124, Lala İsmail Efendi, 500, Reşid Efendi, 781; Flügel I, 676 f. No: 725; Manfret Götz II, 468-469 f. No: 469; Rossi 221 Vat. Turco, No: 260; Zettersteen I, 84, No: 727; Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'ın tespitlerine göre, (Bk. "*Seyyid Vehbî*", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1966, X, 545) Seyyid Vehbî Divanı'nın Kahire'de de 6 yazma nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar (Darü'l-kütüb El-Mısriyya Âdâb Türkî 27-m, şairin hayatında yazılmıştır, 58-m, 59-m, 154, 361; Âdâb Türkî-i Tal'at 76)'da kayıtlıdır.

¹⁸ Hamit Dikmen, *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991, I-CXIV+789 s.

İsmetî, Kadri, Cem'î, Fuzulî, Sırrî, Vâsık, Rüşdî, Necîb, Neylî ve Reşîd'in birer gazelini tahmis etmiştir.

Seyyid Vehbî'nin gazellerine nazireler yazdığı başlıca şairler ise şunlardır: Fuzulî, Nabî, Riyazî, Râşid, Osman-zâde Tâib, Koca Ragıp Paşa, Vâkîf, Vâsık, Mahdumî, Birrî, Es'ad, Hatayî ve Sabit.

Seyyid Vehbî Divanı'nda elif bâ sırasında yazılmış 266 gazel bulunmaktadır. Onun "ha (ح)", "dal (د)", "sin (س)", "dat (ط)", zı (ظ), ve "gayın (غ)" kafiye gazeli yoktur. Seyyid Vehbî, Nabî'yi örnek alarak gazelleri arasında kafiye değişikçe birer dördlük kullanmıştır ki, bunlardan 18'i rubaî, 2'si de nazımdır.

Seyyid Vehbî Divanı'nda bulunan ve değişik konularda yazılmış olan 51 kıt'adan 9'u kıt'a-i kebîredir ki, bunlardaki beyit sayısı üç beyitten on üç beyte kadar değişmektedir.

XVIII. yy'da revaçta olan türlerden lûgaza da ilgi duyan şair, divanında 19 lûgaza yer vermiştir ki, bu lûgazların 13'ünü mesnevî biçiminde, 6'sını da kaside biçiminde yazmıştır.

Seyyid Vehbî Divanı'nda bulunan 5 tevhid ve 43 na't rubaîsinin dışında değişik konularda yazılmış elif bâ sırasında olan 57 adet rubaî daha vardır ki, bunların 18'i gazeller arasında, 39'u da "*Rubâ'ıyyât*" başlığı altında yazılmıştır. Divanda ayrıca 25 müfred ve 62 adet de matla' beyit bulunmaktadır.

2. Sûr-nâme

Sultan III. Ahmed'in şeh-zâdeleri Süleyman, Mustafa, Mehmed ve Bayezid'in sünnet düğünleri ve Sultan Mustafa'nın kızı Ayşe ile Ağrıboz muhafızı İbrahim Paşa'nın ve Emetullah Sultan ile Osman Paşa'nın H. 1132/M. 1720 tarihinde yapılan evlenme merasimini, günü gününe izleyerek, fasıl fasıl bütün detaylarıyla belirten bu mensur eser, o günlerdeki İstanbul'un mahallî özellikleri, örf ve âdetleri bakımından da tarihî bir belge niteliğindedir. Bilhassa ön plânda şehzâdelerin (Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bayezid) ve 5000 fakir çocuğun sünnet düğünlerini tasvir eden bu eserin Üniversite Kütüphanesinde 7 nüshası¹⁹ ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde ise 6 nüshası²⁰ bulunmaktadır. Sûr-nâme'nin başka kütüphanelerde de yazma nüshalarına rastlanır. Mevcut nüshalar arasında

¹⁹ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 11, 1607, 3035, 3974, 6098, 6099, 6124.

²⁰ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, İstanbul 1961, I, 280, sıra nr. 871-876.

III. Ahmed Kütüphanesindeki nüsha²¹ 137 minyatür içermekte olup, bunlardan bazılarının altında Levnî'nin imzası bulunmaktadır. Eser mensur olmakla birlikte, yer yer manzum parçalar da içermektedir.

Sûr-nâme,

Hamd aña ki nüh-sipihr-i manzûr
Sun'ıyla yapıldı sûr-der-sûr

Ol dâver-i mülk-i lâ-yezâlî
Rezzâk-ı esâfil ü e'âlî

(Divan, yk. 92a)

beyitlerini içeren ve Sultan III. Ahmed'le Damat İbrahim Paşa hakkında methiyeyi ve bu vesile ile düğünün bazı kısımlarının tasvirini içine alan kaside muhtevalı uzun bir mesnevi ile başlamakta, onu:

Bu sûrî görmedüñ ise yazuk saña gâfil
İşit beyân ideyüm bâri vasfını anuñ
(Divan, yk. 95a)

beyti ile sona eren bir kıt'a takip etmektedir. Seyyid Vehbî, Damat İbrahim Paşa'nın da isteği üzerine eserin geri kalan kısmını mensur olarak yazmıştır. Bu kitapta düğün davet-nâmelerden Ok Meydanı'na kurulan otağlara, çadırların renk ve şekillerine, şehzâdelere takdim edilen hediyelere, başta vezir ve âlimler sınıfı olmak üzere, çeşitli meslek erbabından seçilen kişilere verilen ziyafetlere, esnaf alaylarına, alayın geçtiği yollara, oyunlara, sünnet töreninin yapılaş şekline, hatta düğünün 11. günü yağın yağmura, para serpmelere kadar çeşit çeşit olaylar geniş olarak anlatılmıştır.²² Sûr-nâme, Reşat Ekrem Koçu tarafından özet halinde yayınlanmıştır.²³ Ahsen Tuba Kaynarca, Sûr-nâme üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır.²⁴

3. Hadis-i Erba'in Tercümesi

Kaynaklarda belirtilmemiş olmakla birlikte, Seyyid Vehbî'nin görebildiğimiz biricik yazması Üniversite Kütüphanesinde bulunan manzum bir kırk hadis tercümesi vardır.²⁵ Türk-İslâm edebiyatında geniş bir yer tutan dinî edebiyat²⁶ örnekleri arasında başarılı sayılabilecek olan bu risalede, her hadis metni, dört mısralık bir kıt'a içinde iktibas edilmiş

²¹ III. Ahmed Kütüphanesi, nr. Ty. 3593.

²² Ali Canip Yöntem, **a.g.m.**, s. 307.

²³ **Sûr-nâme**, nşr. Reşat Ekrem Koçu, İstanbul 1939.

²⁴ Ahsen Tuba Kaynarca, **Seyyid Vehbî'nin Sûr-nâmesi: inceleme-metin** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2000, XIII+222 s.

²⁵ İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 1376, v. 3b-6a.

²⁶ Bk. Abdülkadir Karahan, **İslâm Türk Edebiyatında Kırk Hadis**, İstanbul 1954.

olup, burada genellikle Hz. Peygamber'in veciz ve geniş anlamlı sözleri seçilmiştir. Şair kendi adını iki kez (18. hadis tercümesi ile sonundaki 5 beyitlik hâtimede) zikretmektedir.²⁷

4. Leylâ vü Mecnun

Seyyid Vehbî'nin Kaf-zâde Faizî (öl. H. 1031/M. 1622) tarafından yazılmaya başlanıp, eksik kalan Leylâ vü Mecnun'u tamamladığına dair Sâlim'de bir kayıt vardır ki,²⁸ bunu Bursalı Mehmed Tahir de tekrarlamıştır.²⁹ Ancak, bugüne kadar bu mesnevinin bir nüshasına rastlanılmamıştır. Sâlim'in naklettiği 9 beyitlik parça bu konuda bir mütalâa beyanı için yeterli değildir.³⁰

5. Sulhiyye

H. 1130/M. 1718 tarihinde akdedilen Pasarofça Antlaşması hakkında, Sadrazam İbrahim Paşa'nın emri ile kaleme alındığı anlaşılan bu küçük manzum risalede Varadin yenilgisi, sonra Belgrad'ın kaybedilişi anlatılmakta, ancak İbrahim Paşa'nın bu işi sulh ile sonuçlandığı dile getirilmektedir. Şair risalesini:

İlâhî 'ömrin efzûn eyle İbrâhîm Paşa'nuñ
Odur âsâyışine bâ'is ü bâdî bu dünyânuñ

Derûnîdür sözüüm 'ömrümi zammet 'ömrine anuñ
Budur senden niyâzı dâ'imâ Vehbî-i şeydânuñ

kıt'asıyla bitirmiştir.³¹ Yazma bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindedir.³²

6. Takriz

Seyyid Vehbî, Safayî Tezkiresi'ne uzun bir takriz yazmıştır. Mustafa Safayî, H. 1050/M. 1641 tarihinden sonra tezkireci yetişmediğini görerek bu yolda bir eser yazmıştır. Devrin tanınmış edipleri bu kitaba takrizler yazdılar. Bunlardan biri de Seyyid Vehbî'dir. Onun takrizi "El-hak bu kitâb-ı bedâyi'-zurûfuñ sevâd-ı hurûfî bir bender-i lâhurpesend-i ma'nâdur..." diye başlar ve:

Billâh Safâyî-i sühan-güstere tahsin
Bir tuhfe getürdi yine yârân-ı safâyâ

²⁷ Abdülkadir Karahan, "Seyyid Vehbî", **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul 1966, X, 545.

²⁸ Mirza-zâde Mehmed Sâlim, **a.g.e.**, s. 714.

²⁹ Mehmed Tahir (Bursalı), **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul 1933, II, 234.

³⁰ Mirza-zâde Mehmed Sâlim, **a.g.e.**, s. 714; Abdülkadir Karahan, **a.g.m.**, s.545.

³¹ Ali Canip Yöntem, **a.g.m.**, s. 307.

³² İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 2711, yk. 220b-229b.

Cem' eyledi bir encümene tezkiresiyle
İtdi hele tertîb-i ziyâfet şu'arâya

Geçmişlerini itdi benî nev'inüñ ihyâ
Hakkâ babalık eyledi ashâb-ı vefâyâ

Nakdîne-i tahsin bizüm câ'izemüzdür
Vâ-bestedür ihsân-ı mükâfî küremâyâ

kıt'asıyla sona erer.³³

C. Sanatçı Kişiliği

Seyyid Vehbî, edebiyatımızın üstat şairlerinden biridir. Nitekim, H. 1132/M. 1720 yılında padişah fermanıyla reîs-i şâiran (şairlerin başkanı) seçilen Osman-zâde Tâib Efendi, zamanının şairlerini tanıtmak üzere yazdığı ünlü kasidesinde:

Velîkin hüsrev-i mülk-i ma'ânî Râşid ü Vehbî
Birisi nûr-ı çeşmümdür birisi cânumuñ cânı

diyerek, Râşid'le Seyyid Vehbî'yi "*mana mülkünün padişahı*" olarak değerlendirir ve:

Vekilümdür benüm Vehbî-i mu'ciz-dem beyân itsün
Sunûf-ı tâze-gûyânı gürûh-ı yâve-destânı

sözleriyle de "*reîs-i şâiranlık*"a Seyyid Vehbî'yi lâyük görerek onu vekil bırakır.³⁴

Tezkirelerini onun henüz ikbal imkânlarına sahip bulunduğu zamanlarda yazan Safayî ve Sâlim, Vehbî'nin şiir ve sanat yeteneğinden övgüyle bahsederler. Arkadaşı Safayî, onun üç dilde şiir ve nesre muktedir olduğundan bahisle, "*güzel söz söylemekte benzeri az bulunur güçlü bir şair ve taze edalı bir nasir*"³⁵ olduğunu dile getirir. Kazasker Sâlim Efendi de, onun "*yüce yaratılışlı bir kişi olup, bir saatte bin hayale girişebilen ve bir günde bin beyit şiire muktedir seçkin bir şair*"³⁶ olduğunu vurgular.

Mehmed Süreyya, onun "*usta bir şair*"³⁷ olduğunu kaydeder. Bursalı Mehmed Tahir, Vehbî'yi şiirde "*Sümbül-zâde'ye fâik*"³⁸ bulur. Ali Canip Yöntem, "*Kendisinden sonra gelen hem-nâmı Sünbül-zâde'ye şairlik itibariyle fâik olduğuna bizce de şüphe yoktur*".³⁹ der.

Nitekim şair kendisi de şiir yazma konusundaki yeteneğini şöyle dile getirir:

³³ Mustafa Safayî, *Tezkiretü's-şu'arâ-yı Safâyî*, DTCF Kütüphanesi, Mustafa Con, B boyu, nr. 601, yk. II-III.

³⁴ Ali Canip Yöntem, "*Nedim'in Hayatı ve Muasırlarının Telakkileriyle Yaşadığı Devirde Edebî Mevkî*", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1925, I, 183.

³⁵ Mustafa Safayî, *Tezkire-i Safâyî*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 9583, yk. 264a-b.

³⁶ Mirza-zâde Mehmed Sâlim, *a.g.e.*, s. 711.

³⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî yahut Tezkire-i Meşâhîr-i Osmaniyye*, İstanbul, tarihsiz, IV, 617-618.

³⁸ Mehmed Tahir (Bursalı), *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, II, 234.

³⁹ Ali Canip Yöntem, "*Seyyid Vehbî*", *Hayat Mecmuası*, Ankara 1927, I/16, 305.

Haber-i makdem-i pâküñ alıcak bir demde
Kalemüm eyledi bir sâde kasîde inşâ
(Divan, yk. 48b)

Bu nazmum olıcak manzûr ümîd oldur ola ma'zûr
Ki bir sâ'atde inşâd eyledüm anı bedâhetle
(Divan, yk. 31b)

İki sâ'atde böyle bir kasîde eylemek takrîr
İki şâhidle gûyâ hüccet-i isbât-ı da'vâdur
(Divan, yk. 62a)

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere, Seyyid Vehbî çok kolay şiir yazabilen, dile hakimiyeti olan bir şairdir.

Vehbiyüz Vehbi bu da'vâkede-i ma'nâda
Kimse inkâr idemez şâ'ir-i mu'ciz-gûyuz
(Divan, yk. 123a)

beytinde, kendisi hakkında “şâ'ir-i mu'ciz-gû” ifadesini kullanan şair,

Tarîk-i nazmda sahrâ-revân-ı 'irfâna
Zemîn-i tâzede Vehbî özge bir vâdîdür
(Divan, yk. 120a)

Vehbî bu şî'r-i tâzeye olmak nazîre-cûy
Yârân-ı nazma kayd virür pîç ü tâba kor
(Divan, yk. 117a)

gibi beyitlerinde eserlerinin tazeliğinden ve hatta yeni bir vadi açtığından bahseder. Öte yandan:

Gazelde Nâbi-i mu'ciz-beyânı aındururam
Kasîdede revîş-i Nef'î-i fûsun-sâzı
(Divan, yk. 43b)

diyerek gazelde Nabî'yi andırdığını, kasidede ise Nef'î tarzında yazdığını iftiharla anan Seyyid Vehbî, bazı gazellerinin şuh, neşeli ve rind yönüyle Nedim'e; histen sıyrılmış, hikemî yönüyle de Nabî'ye yaklaşır. Nabî'yi üstad kabul eden Seyyid Vehbî, onu birçok şiirinde dile getirmekten kendini alamaz. XVIII. yüzyıla tamamen hükmeden Nabî'nin anlatış tarzını taklit ederek, meselâ:

İtdük hayâl-i vasl hatâmuz budur bizüm
Düşdük 'azâb-ı hicre cezâmuz budur bizüm

Feryâd dest-i hâr-ı sitemden ki gül gibi
Sad-pâre-sâz-ı ceyb-i kabâmuz budur bizüm

Olsa 'aceb mi meş'ale-efrûz-ı nâle dil

Kûy-ı habîbe râh-nümâmuz budur bizüm

İtdükce âh gülmez açılmaz derûnumuz
Bâğ-ı gamuz nesîm-i sabâmuz budur bizüm

Vehbî-veş istikâmetedür istinâdumuz
Ancak bu lağz-gehde ‘asâmuz budur bizüm

Sırr-ı kemâli bizde nola eylese zuhûr
Nâbî Efendi’nün ki babamız budur bizüm

Ol gitse pîrsüz kalur erbâb-ı ma‘rifet
Hakkâ ki pîr-i tâze-edâmuz budur bizüm
(Divan, yk.132a-133b)

gibi gazellerle onu yüceltir.

Nazm-ı Nâbî ile şi‘rûn olamaz yek-lehçe
Vehbiyâ fark var elbette sühandan sühana
(Divan, yk. 140a)

sözleriyle Nabî’nin ölümünden önce onun nazmıyla şiirinin aynı üslûpta olamayacağını söylediği halde, onun ölümünden sonra:

Vehbî nazımda Nâbî’ye hayrû’l-halef benem
İrs ile girdi zabtuma mülk-i sühanverî
(Divan, yk. 149b)

diyerek de kendisini şiirde “*Nabî’nin hayırlı halefi*” sayar. Böylece, Nabî’den sonra onun yerini en iyi dolduran şairin kendisi olduğunu söylemek ister. Hatta o:

Münşe‘ât-ı dehre Nâbî tâze bir mazmûn ise
Nazm-gûnuñ biz de Vehbî mısra‘-ı mevzûnıyuz
(Divan, yk. 122b)

matla‘lı gazelinde ise kendisini Nabî ile denk sayar ve:

Vehbiyâ şimdi benüm kadrümi bilsün yâran
‘Âleme bir dahı Nâbî ile zînet gelmez
(Divan, yk. 124b)

sözleriyle de kadrinin bilinmesini ister.

Seyyid Vehbî’nin Nâbî’nin etkisinde kalarak yazdığı şiirlerde hakimane bir eda vardır, mesel-gûluk yapar:

Misâl-i bahr derûnuñda saklayup güherüñ
Hüner-nümâlîğa meyl itme var ise hünerüñ

(Divan, yk. 130b)

Felek benüm gibi ‘âcizdür itmem istimdâd
Kim i‘timâd ider müflisüñ tekeffüline

(Divan, yk. 139b)

Sen de ‘akluñ var ise bir neş’e tahsîl it yüri
‘Âlemüñ ta‘n itme tiryâkîsine ‘ayyâşına

(Divan, yk. 142a)

Seyyid Vehbî’nin etkilendiği diğer bir şahsiyet Nedim’dir. Damat İbrahim Paşa (öl. H. 1142/M. 1730) devrinde dost olan bu iki şairin birbirlerine nazireleri vardır. Seyyid Vehbî, kendisine vekâlet veren⁴⁰ Osman-zâde Tâib Efendi (öl. H. 1136/M. 1724)’nin aksine, Nedim’i “*Nedîm-i nükte-perdâz*”⁴¹ diyerek över. Seyyid Vehbî, büyük şair Nedim’in üç gazelini tahmis etmekle kalmamış:

Kâkülünde fitne pâ-beste dil-i şeydâ gibi
‘İşve çeşminden nümâyân neşve-i sahbâ gibi

Zahm-ı şemşîr-i tegâfülden sakın ey dil yine
Gamze hançer der-kef olmuş mest-i istiğnâ gibi

Zabt-ı mülk-i hüsne hüccetdür hat-ı rûyuñ senüñ
Ebruvân üstinde satr-ı evvel-i imzâ gibi

Zîr-i müjganda nigâh-ı lutfi olmuş der-kemin
Perde-i elfâzda pinhân olan ma‘nâ gibi

Pençe-i ferman gibi itmiş perişan perçemin
Düşe salmış gîsuvânın zülfine tuğrâ gibi

Vehbiyâ ben gayre itmem ilticâ şimden gerü
Bir efendüm var cihanda ol perî-sîmâ gibi

(Divan, yk. 171b)

tarzında manzumelerle mensup olduğu Nabî mektebinden bazen de Nedim üslûbuna geçmek istediğini göstermiştir.⁴²

⁴⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, **Nedim Divanı**, İstanbul 1951, Önsöz, s. XIV; Ali Canip Yöntem, “*Nedim’in Hayatı ve Muasırlarının Telâkkileriyle Yaşadığı Devirde Edebî Mevkii*”, **Türkiyat Mecmuası**, İstanbul 1925, I, 183; Bu konuda geniş bilgi için bk. Hamit Dikmen, **a.g.t.**, s. XXVIII-XXX.

⁴¹ Müvellâ eyledüm ben de Nedîm-i nükte-perdâzı
Eger boğmazsa mevc-i istilâha sakk-i ‘irfânı
(Divan, yk. 14a)

⁴² Bülent Olcay, **XVIII. Asır Şairlerinden Seyyid Hüseyin Vehbî Efendi** (Basılmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez No: 1754, s. 31; Ali Canip Yöntem, “*Nedim’in Hayatı ve*

Müvellâ eyledüm ben de Nedîm-i nükte-perdâzı
 Eger boğmazsa mevc-i ıstılâha sakk-i ‘irfânı
 (Divan, yk. 14a)

beytinde görüldüğü gibi, bilhassa Nedim’in şiirlerine karşı geniş bir takdir hissi ile dolu olduğunu defalarca ifade etmekten geri kalmamıştır.

Allah Allah ne kerâmet ne belâgatdur bu
 Bu ne sırdur ne temâşâ ne ‘aceb seyrandur
 (Divan, yk. 25b)

Biz neyledük a zâlim-i bî-merhamet saña
 K’ittüñ veliyy-i ni‘metümüzden cüdâ bizi
 (Divan, yk. 70a)

Diyâr-ı gurbete ‘azm eyledüñ benüm cânım
 Beni koduñ vatanumda garîb sultânım
 (Divan, yk. 134a)

gibi beyitlerinde de, Nedim etkisi olmalı ki, konuşuyor gibi bir üslûp kullanarak oldukça sade yazmıştır.

Te‘âla’llâh zihî çetr-i hümâyun tarh-ı nev-îcâd
 Ki bir nakşın degül tasvîre kâdir Mâni vü Bihzâd
 (Divan, yk. 38a)

Penâh-ı saltanat-sadrâ hıdîv-i âsuman-kadrâ
 Vücûduñ halka mahz-ı feyz-i Hallâk-ı berâyâdur
 (Divan, yk. 41b)

gibi beyitlerinde görüldüğü üzere, Nefî etkisi o kadar açıktır ki, esasen her münasebetle padişah ve sadrazama yaklaşmak için kaside yazan Seyyid Vehbî’nin hemen her kasidesinde bu etkiyi açıkça görmemiz mümkündür. Biz burada pek belirgin olan birkaçını karşılaştırmakla yetineceğiz. Nefî’nin:

‘Ukde-i ser-rişte-i râz-ı nihânîdür sözüm
 Silk-i tesbîh-i dür-i Seb‘a’l-mesânîdür sözüm

matla‘lı “sözüm” redifli na‘tına karşılık, Seyyid Vehbî, “*sühanüm*” redifli aşağıdaki şiirinde sözünü öğerken Nefî’ye benzer:

Çağdaşları Üzerindeki Tesiri”, III. Türk Tarih Kongresi, 1943, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1948, s. 116-117.

‘Âşıkam ‘âşıkânedür sühanüm
Şu‘ledür dil zebânedür sühanüm

Turfe Mûsâ-yı Tûr-ı ‘aşkam kim
Lenterânî terânedür sühanüm

...
Baña emsâlüm itmeyüp tercîh
Diseñe imtihânedür sühanüm

Saña i‘lâm-ı kâmdur garazum
‘Arz-ı hâle bahânedür sühanüm

Hep du‘â-yı devâm-ı devlet için
Vird-i subh u şebânedür sühanüm

Devletüñ dâ’im ide Hak mâdâm
Vehbiyem sâdıkânedür sühanüm
(Divan, yk. 35b-36a)

Nitekim o da Nef’î gibi sözüne ilâhî vasıflar veriyor ve mübalağalar yapıyor. Aşağıdaki beyitlerde sözlerini Kahraman ve Rüstem’in savaş alanındaki kahramanlıklarından yararlanarak büyötmek istemiştir:

Gâh îkâz-ı ehl-i gaflet ider
Na‘re-i Kahramânedür sühanüm

...
Merd-i meydân vasfi olmağ ile
Dâ’imâ Rüstemânedür sühanüm

Şâh-ı rûy-ı zemin ki mehdinde
İftihâr-ı zemânedür sühanüm
(Divan, yk. 35b-36a)

Nef’î etkisine belirgin bir örnek olan ve Nef’î’nin:

Her ma‘ni-i latîf ki candan nişan virür
Ta‘bîr idince tab‘um anı nazma can virür

matla‘lı, “virür” redifli enfes kasidesine Seyyid Vehbî’nin naziresi olan:

Hâmem ki feyz-i Rûh-ı kudülden nişan virür
Te’sîr-i nutkı mürde-i tasvîre can virür
(Divan, yk. 43b)

matla‘lı beytinde kafiyeler bile aynıdır. Nef’î’nin girizgâh beytinin ikinci mısraı olan:

‘Adliyle dehre müjde-i emn ü eman virür

Seyyid Vehbî’nin:

Dehre Nizâm-ı Mülk olup emn ü eman virür
(Divan, yk. 44a)

mısraı ile hemen hemen aynı anlamda olduğu gibi kafiye için seçilen kelimeler ve onların eş anlamlısı bulunan “*emn*” kelimesi de aynıdır.

Yine Nef’î’nin Kuyucu Murad Paşa hakkında meşhur ve olağanüstü nefis:

Gamzeñ ne dem ki tîğ çeküp hun-feşân olur
‘Uşşâk-ı dil-figâra ecel mihrîbân olur

matla‘lı kasidesine Vehbî,

Nev-rûzdu cihan yine reşk-i cinân olur
Pîr-i zemâne tâzelenür nev-civân olur
(Divan, yk. 49a)

naziresini yazmıştır. Nef’î’nin kasidesinin sonundaki:

Nef’î du‘âya başla ko da‘vâyı kim du‘â
Nazm âhirinde ‘âdet-i nazm-âverân olur

beytine karşı Vehbî de:

Vehbî sözüñ du‘â ile hatmeyle kim du‘â
Zeyl-i sühandâ vâcibe-i şâ‘irân olur
(Divan, yk. 50a)

demiş ve geri kalan iki beytinde de Nef’î’yi taklit ederek aynı fikirleri Nef’î gibi iki beyitle söylemiştir.

Nailî’den de etkilenen Vehbî’nin:

Ey nizâm-âver-i ahvâl-i cihan hoş geldüñ
Ey safâ-bahş-ı dil-i gussa-keşan hoş geldüñ
(Divan, yk. 72b)

matla‘lı “*hoş geldüñ*” redifli kasidesi, Nailî’nin Fazıl Ahmet Paşa’nın Batı seferinden başarıyla döndüğü zaman yazdığı:

Ey nesîm-i seher-i müjde-resan hoş geldüñ
Ey peyâm-âver-i destûr-ı cihan hoş geldüñ

matla‘lı kasidesine naziredir. Seyyid Vehbî birinci mısraında, Nailî’nin ikinci mısraındaki anlamı söylemiş, ikinci mısraında da Nailî’nin birinci mısraını hemen hemen aynen kopya etmiştir.

Vehbî'nin şiirlerinde takdirle andığı bir başka şahsiyet de vak'a-nüvis ve şair Râşid'dir. Onun şiirlerini tanzire cür'et edemediğini söyler:

Tanzîr-i şi'r-i Râşid'e cür'et ne ihtimâl
Vehbî müsellemler olsa da tarz-ı sühan baña
(Divan, yk.110b)

Bir gazelinde şöyle der:

Cihâna fasl-ı hitâb-ı belâgatuñ göster
Ki şi'r-i Râşid'e bir mu'cizin cevâb gerek
(Divan, yk. 129b)

Nedim tarzında gazeller yazmış olan İzzet Ali Paşa'yı da beğenir:

Vehbî nazîre eyler iseñ şi'r-i 'İzzet'e
Hatm it kelâmı kâfiye-i i'tizâr ile
(Divan, yk. 143b)

XVIII. yüzyıl şairlerinden Ârif Abdülbakî'ye de nazire yazmıştır:

Ya'nî fahrü'l-'ulemâ 'Ârif Efendi ki anuñ
Lâl olur vasf-ı kemâlinde lisânı kalemüñ
(Divan, yk. 130a)

XVIII. yüzyıl şairlerinden Birrî de nazire yazdıkları arasındadır:

Zemîn-i Birri-i Pâkize-gûya ey Vehbî
'Aceb bu şi'r-i selîsüm cevâb olmaz mı
(Divan, yk. 147b-148a)

Riyazî'den bir gazelinin makta' beytinde bahseder:

Şâhid-i nâdire mazmûn-ı sühanla Vehbî
Korkaram tab'-ı Riyâzî ile da'vâya çıkar
(Divan, yk. 114a)

Bir gazelinin makta' beytinde Sabit'in adını anar:⁴³

Bilmem ne şaka eyledi Vehbî bu gazelde
Yâran okuyup Sâbit'i yâd itdi gülüşdi
(Divan, yk. 149a)

Seyyid Vehbî, yukarıda bahsedildiği üzere, birçok şairin gazellerini tanzir ve tahmis etmiştir. Bunlar arasında, başta Fuzulî olmak üzere, Bakî, Nef'î, Neylî, Râşid vb. gibi ya kendinden önce gelen ya da çağdaşı olan şairler zikredilebilir.

⁴³ Çağlayan Demiray, **Seyyid Vehbî Divanı-Gazeller** (Basılmamış Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi, , Tez No: BT 79, s. VIII-XVI.

Özetle, Seyyid Vehbî'nin bütün büyük şairleri okuduğunu, onun Fuzulî'den bu yana her türlü söyleyişi denediğini, fakat kasidede daha çok Nef'î, gazelde de Nabî ve Nedim tarzında şiirler yazmış olduğunu görüyoruz.

Sonuç

Lâle Devri'nin büyük şairlerinden sayılan Seyyid Vehbî, ilmiye sınıfından olup, müderrislik ve kadılık yapmıştır. Onun intisap ettiği ilmiye mesleğinde mevleviyyete kadar yükselmesinde zekâsı ve kültürü ile birlikte yüksek çevrelere karşı yumuşak ve sevimli davranışları ile menfaatini korumasını bilen kişiliği rol oynamıştır.

Seyyid Vehbî üzerinde en çok etkisi görülen ve kendisinin de örnek şair saydığı şahsiyet şüphesiz şair Nabî (1642-1712)'dir. Nabî'den başka, o Nef'î'den (öl. 1635), Nailî (öl. 1666)'den ve kendi devrine yakın diğer şairlerden de etkilenmiştir. Bilhassa Nedim (öl. 1730)'in şiirlerine karşı geniş bir takdir hissi ile dolu olduğunu defalarca ifade etmekten geri kalmamıştır.

Şüphesiz her divan şairi gibi kendi devrinin edebî kültürüne sahip ve divan şiirine tamamen hakim bir şair olan Seyyid Vehbî, Nabî'den çok etkilenmiş, Nedim tarzını da beğenmiş olup her iki tarzda da şiirler ve nazireler yazmıştır. Ancak, onun Nabî tarzında daha başarılı olduğu görülmektedir. Nedim'in gününü zevk ve eğlence içinde geçirmek arzusu ve yaşama sevincinden gelen neşesi, şuhluğu Seyyid Vehbî'de Nedim'deki gibi güçlü değildir.

Şiirlerinde hayat felsefesini aksettiren şair, divanında İran etkisini son derece azaltarak kendi çevresinin şairi olmak, çevre özelliklerini; yaşanan devrin ve yaşanan hayatın şiirlerini söylemek yolunda belirli adımlar atmıştır.

Divan şairlerinin divanlarında gördüğümüz klâsik divan düzenine uyan şair, divanında yaklaşık bütün divan nazım tür ve şekillerine yer vermiş olmakla birlikte, kasidelerinde nesip ve teşbirlere pek rastlanmaz. O, şiirlerinde aruzun değişik bahirlerini başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Seyyid Vehbî'nin dili Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalardan büsbütün sıyrılmış sayılamaz. O, Arapça ve Farsça terkipleri bol bol kullanan bir divan şairi olmakla birlikte devrinin diğer şairleri gibi dilinde nisbî bir sadelik de vardır. Kalemine tamamıyla hakim bir sanatkâr olan Seyyid Vehbî, Türkçe deyimleri, atasözlerini ve konuşma kalıplarını gayet güzel kullanmıştır. Şiirlerinde yerli unsurlar, İstanbul'a ait tasvirler, tablolar bulunmaktadır.

Fuzulî'den bu yana her türlü söyleyiş deneyen, ancak kasidede Nef'î'yi beğenen, gazelde daha çok Nabî ve Nedim tarzlarında yazan Seyyid Vehbî, eserlerinde Lâle Devri'nin birçok olaylarını aksettirmiş, dilde nisbî bir sadelik göstermiş olmakla birlikte, duyuş ve düşünüşte bir üstünlük ve orijinalite gösterememiştir. Divanında yer yer eserlerinin tazeliğinden bahsetmesi, onda her sanatkârın eserinde göstermek istediği yenilik arzusunun bir tezahüründen ibarettir. Dilin inceliklerini iyi bildiği anlaşılan Seyyid Vehbî'nin şiirleri duyuş, düşünüş ve söyleyiş bakımından gelenekten farklı değildir. İlham kaynağı divanlardır, gösterdiği yenilik de mazmunculuğa münhasır kalmıştır.⁴⁴

Şairliği itibariyle, rahmetli Abdülkadir Karahan'ın da ifade ettiği gibi, esasen Seyyid Vehbî, ne Nabî ve Nedim gibi bir edebî mektep kurabilmiş, ne de Türk edebiyatına dil, üslûp, ifade ve buluş bakımından çağdaşlarını aşan bir üstünlük gösterebilmiştir. Bu yüzden orijinal ve belirli bir edebî kişiliği vardır demek de güçtür. Bununla birlikte ustaca kasideler ve gazeller yazabilmiş, özellikle nesir alanında sağlam bir beyan üslûbu içinde, fikirlerini güzelce ifadeye muvaffak olmuş, kalemine tamamıyla hakim bir sanatkârdır. Şüphesiz eski Türk edebiyatında, ikinci derecede gelen şairler ve nasirler kfilesinin ön sıralarında edebiyat tarihinin kendisine uygun gördüğü yeri ve değeri hakkı ile almıştır.⁴⁵

Özetle, XVIII. yüzyılın özellikle Lâle Devri'nin ünlü şairlerinden olan Seyyid Vehbî, edebî kültür ve teknik maharet bakımından yetkin ve güçlü olmakla birlikte, eski üstatların yolunda başarılı şiirler yazmaktan öte üstün bir şairlik gücü gösterememiştir. Onda edebî kişiliğinin oluşmasında eski büyük şairlerin etkisi olmuştur. Fakat o, kasidede daha çok Nef'î'nin, gazelde Nabî ve Nedim tarzının etkisinde kalmış, ancak onlar seviyesine ulaşamamıştır. Bütün bu özellikleriyle Seyyid Vehbî başarılı, usta bir divan şairidir.

⁴⁴ Bu konuda bk. Hasibe Mazıoğlu, **Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik**, Ankara 1957, s. 5-6.

⁴⁵ Abdülkadir Karahan, **a.g.m.**, s.547.

KAYNAKÇA

- Banarlı, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 2, İstanbul 1971.
- Demiray, Çağlayan, **Seyyid Vehbî Divanı-Gazeller** (Basılmamış Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi, Tez No: BT 79.
- Dikmen, Hamit, **Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni** (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991, I-CXIV+789 s.
- Faik Reşad, **Eslâf**, İstanbul 1312.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, **Nedim Divanı**, İstanbul 1951.
- Hacı Tevfik, **Mecmû'atü't-Terâcim**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 192.
- Hafız Hüseyin (Ayvansarayî), **Hadîkatü'l-Cevâmî'**, Matbaa-i Âmire, C. I, İstanbul 1281.
- Karahan, Abdülkadir, **İslâm Türk Edebiyatında Kırk Hadis**, İstanbul 1954.
- _____, "*Seyyid Vehbî*", **İslâm Ansiklopedisi**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1966, X, 543-547.
- Karatay, Fehmi Edhem, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu**, İstanbul 1961, I, 280, sıra nr. 871-876.
- Kaynarca, Ahsen Tuba, **Seyyid Vehbî'nin Sûr-nâmesi: inceleme-metin** (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2000, XIII+222 s.
- Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa, **Nuhbetü'l-Âsâr min Ferâidi'l-Eş'âr**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 6189.
- Mazıoğlu, Hasibe, **Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1957.
- _____, "*(Eski) Türk Edebiyatı*", **Türk Ansiklopedisi**, XXXII/257, 130-132.
- Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî yahut Tezkire-i Meşahîr-i Osmaniyye**, Matbaa-i Âmire, İstanbul, tarihsiz, IV, 617-618.
- Mehmed Tahir (Bursalı), **Osmanlı Müellifleri**, İstanbul 1333, II, 234.
- Mirza-zâde Mehmed Sâlim, **Tezkire-i Sâlim**, İkdâm Matbaası, İstanbul 1315.
- Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Efendi, **Tuhfetü'l-Hattâtin**. İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul 1928.
- Nail Tuman, **Tuhfe-i Nailî**, Millî Kütüphane, nr. 4642.
- Olca, Bülent, **XVIII. Asır Şairlerinden Seyyid Hüseyin Vehbî Efendi** (Basılmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tez No: 1754.

- Safayî Mustafa, **Tezkire-i Safayî**, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, nr. Ty. 3215, 9583.
- _____, **Tezkiretü’ş-şu‘arâ-yı Safâyî**, DTCF Kütüphanesi, Mustafa Con, B boyu, nr. 601.
- Yöntem, Ali Canip, “*Nedim’in Hayatı ve Çağdaşları Üzerindeki Tesiri*”, **III. Türk Tarih Kongresi**, 1943, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1948, s. 116-117.
- _____, “*Nedim’in Hayatı ve Muasırlarının Telakkîleriyle Yaşadığı Devirde Edebi Mevkii*”, **Türkiyat Mecmuası**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1925, I, 173-184.
- _____, “*Seyyid Vehbî*”, **Hayat Mecmuası**, Ankara 1927, I/16, 305-307.